

Ks. Jerzy Adamczyk
Radom

Biskup diecezjalny jako ustawodawca

Wstęp

Jan Paweł II w adhortacji apostolskiej *Pastores Gregis* pisał: „Władza biskupa jest prawdziwą władzą (...) sprawowana w imieniu Chrystusa, jest «własna, zwyczajna i bezpośrednia, choć jej wykonywanie jest kierowane w ostatecznej instancji przez najwyższą władzę Kościoła, i ze względu na dobro Kościoła lub wiernych może być w pewnej mierze ograniczane. Na mocy tej władzy biskupi mają święte prawo i obowiązek wobec Pana stanowienia praw dla tych, którzy zostali powierzeni ich władzy, sprawowania sądów i kierowania wszystkim, co należy do dziedziny kultu oraz apostołatu»”¹. „Stanowienie praw” (ustawodawstwo) dla swoich wiernych, będące świętym prawem i obowiązkiem biskupa wobec Pana, jest szczególnym przejawem podmiotowej władzy rządzenia, w którą wyposażony jest biskup diecezjalny.

Niniejszy artykuł zamierza ukazać biskupa diecezjalnego jako jedyne-
go ustawodawcę diecezjalnego, wykonującego władzę legislacyjną w służ-
bie Ludowi Bożemu.

¹ Jan Paweł II, *Pastores Gregis*, nr 43, „L’Osservatore Romano” (wyd. polskie) 24 (2004) nr 1, s. 4–48 [dalej: PG].

Biskup diecezjalny głową Kościoła partykularnego

„Biskup jest posłany w imię Chrystusa jako pasterz mający troszczyć się o powierzoną mu część Ludu Bożego. Mocą Ewangelii i Eucharystii ma on się przyczyniać, by wzrastała ona jako rzeczywistość komunii w Duchu Świętym”². Przywołany fragment adhortacji apostołskiej *Pastores Gregis* przypomina obowiązek troski biskupa o powierzoną mu część Ludu Bożego (Kościoł partykularny), którego on jest pasterzem.

Kościół, który jest jednością jednej i tej samej rzeczywistości, pozostaje równocześnie wielością partykularnych form wcielenia tej rzeczywistości. Jest jednością w wielości i zarazem wielością tworzącą jedność. Tak więc Kościół powszechny i Kościoły partykularne jawią się jakby dwa, wzajemnie dopełniające się aspekty jednej i tej samej rzeczywistości Kościoła Chrystusowego³. Sobór Watykański II w konstytucji dogmatycznej *Lumen gentium* mówi o Kościołach partykularnych, „uformowanych na wzór Kościoła powszechnego, w których istnieje i z których się składa jeden i jedyny Kościół katolicki”⁴. Ojcowie soborowi uwypuklają w ten sposób prawdę, że Kościół partykularny nie może istnieć inaczej, jak tylko będąc realizacją Kościoła powszechnego. Zaś Kościół powszechny spełnia się w Kościołach partykularnych⁵.

Szczególnym przejawem Kościoła partykularnego jest diecezja, a racją tego jest przede wszystkim osoba biskupa. Jest warto odnotowania, że aktualny *Kodeks Prawa Kanonicznego* stosuje termin „Kościół partykularny” przede wszystkim do diecezji, która stanowi pełną formę Kościoła partykularnego⁶. Ustawodawca stwierdza, że „Kościół partykularny, w którym istnieje i z którego składa się jeden i jedyny Kościół katolicki, to przede wszystkim diecezja” (kan. 368). Warto podkreślić, że referowany

² Tamże.

³ Por. W. Góralski, *Struktura diecezji jako Kościoła partykularnego*, „Studia Płockie” 29 (2001), s. 59.

⁴ Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium”*, nr 23, [w:] *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety, deklaracje, tekst polski, nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, s. 104–163 [dalej: KK].

⁵ Por. W. Góralski, *Struktura diecezji*, dz. cyt., s. 59; por. E. Corecco, *Biskup głową Kościoła partykularnego, protektorem i obrońcą karności lokalnej*, „Concilium” 1–10 (1968), s. 450.

⁶ Por. M. Fąka, *Zarządzanie diecezją w świetle nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, „Poznańskie Studia Teologiczne” 5 (1984), s. 274.

kan. 368 nawiązując do 23 numeru *Lumen gentium* i eksplikując formułę eklezjologiczną o bardzo poważnym znaczeniu, podkreśla jednocześnie wysoką rolę prawnoustrojową Kościoła partykularnego⁷.

Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus* Vaticanum II przypomina, że „diecezja jest częścią Ludu Bożego, powierzona pasterskiej pieczy biskupa współpracującego z prezbiterium, aby trwając przy swoim pasterzu, zgromadzona przez niego w Duchu Świętym przez Ewangelię i Eucharystię, stanowiła Kościół partykularny, w którym prawdziwie obecny jest i działa jeden, święty, katolicki i apostołski Kościół Chrystusa”⁸. Echem tej soborowej definicji diecezji jest tenor kan. 369 nowego *Kodeksu*: „Diecezję stanowi część Ludu Bożego, powierzona pasterskiej pieczy biskupa z współpracującym z nim prezbiterium, tak by trwając przy swym pasterzu i zgromadzona przez niego w Duchu Świętym przez Ewangelię i Eucharystię, tworzyła Kościół partykularny, w którym prawdziwie obecny jest i działa jeden, święty, katolicki i apostołski Kościół Chrystusa”⁹. W diecezji więc będącej organiczną częścią Kościoła powszechnego, obecny jest i działa prawdziwy Kościół, a więc ten założony przez Chrystusa. Diecezja jest Kościołem w tym sensie, że jest w niej obecny Założyciel Kościoła, a jednocześnie jest w niej i działa sama rzeczywistość Kościoła¹⁰.

Przywołany kan. 369 przypomina, że „diecezję stanowi część Ludu Bożego (*portio populi Dei*), powierzona pasterskiej pieczy biskupa”. Jest to nawiązanie do konstytucji dogmatycznej Soboru Watykańskiego II *Lumen gentium*, gdzie znajduje się zapis: „Biskupi kierują powierzonymi sobie poszczególnymi Kościołami jako zastępcy i legaci Chrystusa”¹¹. Ponieważ urząd biskupa diecezjalnego¹² pochodzi z ustanowienia Bożego i stosownie

⁷ Por. W. Aymans, *Biskupia posługa rządzenia kościołem partykularnym. O władzy biskupiej i jej wykonywaniu w świetle KPK*, „Kościół i Prawo”, t. 6, s. 23.

⁸ Sobór Watykański II, *Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele „Christus Dominus”*, nr 11, [w:] *Sobór Watykański II. Konstytucje...*, dz. cyt., s. 236–258 [dalej: DB].

⁹ Por. W. Aymans, *Biskupia posługa*, dz. cyt., s. 23–24.

¹⁰ Zob. W. Góralski, *Struktura diecezji*, dz. cyt., s. 62.

¹¹ KK, nr 27.

¹² Biskup diecezjalny, to biskup, który na mocy urzędu powierzonego przez Biskupa Rzymu posiada władzę zwyczajną, własną i bezpośrednią względem konkretnej, powierzonej w zarząd diecezji; może on wykonywać wszystkie zadania duszpasterskie z wyjątkiem tych, które zostały zarezerwowane dla organów władzy najwyższej lub innych organów władzy kościelnej. Powierzona mu władza rządzenia obejmuje funkcje ustawodawcze, ad-

do tego diecezje jako takie nie są dowolnym okręgiem administracyjnym, lecz niezmiennym elementem strukturalnym ustroju Kościoła, stąd jest zrozumiałe, że to właśnie przede wszystkim ze względu na osobę biskupa, diecezja stanowi szczególną manifestację Kościoła partykularnego¹³. Nic przeto dziwnego, że obok części Ludu Bożego, to biskup-pasterz jest elementem konstytuującym diecezję jako Kościół partykularny. Jan Paweł II przypomina, że „Biskup reprezentuje powierzony mu Kościół i nim kieruje, z władzą niezbędną do sprawowania posługi pasterskiej (*munus pastoralis*), otrzymanej w sposób sakramentalny jako uczestnictwo w konsekracji i misji Chrystusa”¹⁴. Diecezja, której przewodzi biskup jako własny pasterz, zawiera w sobie pełną rzeczywistość Kościoła i w osobie biskupa może tę rzeczywistość samodzielnie realizować i przez to trwale ją posiadać¹⁵.

Nie można jednak zapominać, że pod pojęciem „Kościół partykularny” należy rozumieć nie tylko jego pełną formę, tzn. diecezję, lecz również określone diecezjalne formy zastępcze: prałaturę terytorialną, opactwo terytorialne, wikariat apostolski, prefekturę apostolską, administrację apostolską erygowaną na stałe (por. kan. 368)¹⁶. Choć te formy zastępcze jako takie są niewątpliwie tworami prawa kościelnego, to władza duchowa wykonywana przez nie stanowi prawdziwą władzę biskupią, nie zaś dowolną władzę organizacyjną niższego rzędu. Kodeks bowiem pozostał wierny tradycji kanonistycznej, według której istnieją Kościoły partyku-

ministracyjne i sądownicze, w granicach określonych w prawie powszechnym. Szczególny zakres władzy, którą otrzymuje biskup diecezjalny, predysponuje go do pełnienia rządów w diecezji w charakterze pierwszego, głównego pasterza – por. M. Sitarz, *Słownik prawa kanonicznego*, Warszawa 2004, k. 24.

¹³ Por. J. Krzywda, *Zwierzchnia rola biskupa diecezjalnego w działalności duszpasterskiej w Kościele partykularnym*, [w:] *Biskup pasterz diecezji. Materiały z sympozjum: Biskup diecezjalny a duszpasterstwo i apostołstwo wiernych*, red. P. Majer, Kraków 2003, s. 7; por. L. Adamowicz, *Władza biskupa diecezjalnego w odniesieniu do majątku kościelnego*, [w:] *Biskup pasterz diecezji*, dz. cyt., s. 122.

¹⁴ PG nr 43; zob. E. Corecco, *Biskup głową*, dz. cyt., s. 451.

¹⁵ Por. W. Góralski, *Struktura diecezji*, dz. cyt., s. 63. Interesujące wyjaśnienie związku między biskupem a lokalnym Kościołem w oparciu o kan. 369 KPK podaje M. Wijlens, „For you I am bishop, with you I am a christian”: the bishop as legislator, „The Jurist” 56 (1996) nr 1 s. 75.

¹⁶ Wyliczenie kościołów partykularnych w kan. 368 nie jest wyczerpujące, ponieważ stosownie do kan. 372 § 2, poza tu wymienionymi kościołami partykularnymi, istnieją jeszcze personalne kościoły partykularne (por. tamże). Kan. 368 wylicza taksatywnie tylko kościoły partykularne terytorialne – por. G. Bier, *Komentarz do kan. 368*, [w:] *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici*, t. 2, pod. red. K. Lüdiche, Essen 1988–2001, kan. 368, nr 4.

larne nie stanowiące jeszcze pełnej diecezji, a których duchową głową może być kapłan prawem zrównany z biskupem (prałat terytorialny, opat terytorialny – jako własni pasterze, prefekt i wikariusz apostolski oraz administrator apostolski działający w imieniu Papieża). Wymienieni zwierzchnicy – niezależnie od tego, czy posiadają sakrę biskupią czy tylko święcenia kapłańskie – są w prawie zrównani z biskupem diecezjalnym, o ile z natury rzeczy czy przepisu prawa nie wynika co innego (por. kan. 381 § 2)¹⁷.

Skoro biskup diecezjalny i zrównani z nim w prawie są głowami Kościołów partykularnych, to bardziej zrozumiałe jest, że w powierzonych im diecezjach i diecezjalnych formach zastępczych przysługuje im wszelka władza zwyczajna, własna i bezpośrednia, jaka jest wymagana do pełnienia ich pasterskiego urzędu, z wyłączeniem tych spraw, które na mocy prawa lub dekretu Papieża są zarezerwowane najwyższej lub innej władzy kościelnej (por. kan. 381 § 1)¹⁸.

Vaticanum II przypomniał, że przez konsekrację biskup otrzymuje *munera docendi, sanctificandi, i regendi* (por. KK 21). M. Wijlens zauważa, iż *munus* znaczy urząd albo funkcję. Biskup wykonuje swoje funkcje służąc Kościołowi, do którego należy. Z jednej strony służy on Bogu, ponieważ przez chrzest i święcenia został powołany do tej posługi, z drugiej strony wykonuje on swój urząd dla ludu Bożego¹⁹. Potwierdzeniem tego są słowa Soboru: „Wyposażeni bowiem w świętą władzę szafarze służą swoim braciom, aby wszyscy, którzy należą do Ludu Bożego i dlatego cieszą się prawdziwie chrześcijańską godnością, w sposób wolny i uporządkowany dążąc do tego samego celu, doszli do zbawienia”²⁰.

¹⁷ Por. W. Aymans, *Biskupia posługa*, dz. cyt., s. 30. Wspomniany autor zauważa, że taki zwierzchnik quasi-diecezjalnego Kościoła partykularnego różni się od biskupa diecezjalnego przede wszystkim tym, że nie może dokonać osobiście określonych czynności święceń i – gdy wykonuje swój urząd w imieniu papieża – nie jest samodzielnym, lecz zastępczym pasterzem. W Konferencji Episkopatu stanowisko prawne takiego kapłana zwierzchnika quasi-diecezjalnego Kościoła partykularnego – odpowiada według wyraźnego stwierdzenia kodeksu (kan. 454 § 1) stanowisku biskupa diecezjalnego, i to aż do zakresu władzy sporządzania statutów, (kan. 454 § 2). Natomiast kapłani, zwierzchnicy takich Kościołów partykularnych, nie są na mocy prawa członkami soboru powszechnego – por. kan. 339 oraz kan. 336; zob. Bier, *Komentarz do kan. 368*, dz. cyt., kan. 368 nr 5–6.

¹⁸ Zob. Sitarz, *Słownik*, dz. cyt., k. 24; por. G. Ghirlanda, *Diritto universale e diritto particolare: un rapporto di complementarità*, „Quaderni di diritto ecclesiale” 15 (2002) nr 1, s. 15.

¹⁹ Wijlens, *For you*, dz. cyt., s. 68–69.

²⁰ KK, nr 18.

Aby biskup diecezjalny mógł wypełniać swoje obowiązki, otrzymuje niezbędną władzę pasterską, czyli władzę rządzenia (*potestas regiminis*). Wspomniany dokument Jana Pawła II adhortacja apostolska *Pastores Gregis* nr 43, uwypukla doniosłą prawdę, że „władza biskupa jest prawdziwą władzą (...). Sprawowana w imieniu Chrystusa, jest «własna, zwyczajna i bezpośrednia, choć jej wykonywanie jest kierowane w ostatecznej instancji przez najwyższą władzę Kościoła, i ze względu na dobro Kościoła lub wiernych może być w pewnej mierze ograniczane. Na mocy tej władzy biskupi mają święte prawo i obowiązek wobec Pana stanowienia praw dla tych, którzy zostali powierzeni ich władzy, sprawowania sądów i kierowania wszystkim, co należy do dziedziny kultu oraz apostołatu». Biskup posiada zatem z tytułu urzędu, który otrzymał, podmiotową władzę prawną, która ma wyrażać się w aktach władzy, poprzez które sprawuje posługę (*munus pastorale*) otrzymaną w sakramencie”.

Stąd prawodawca kościelny zobowiązuje biskupa diecezjalnego i zrównanych z nim w prawie, aby zarządzili powierzonymi sobie Kościołami partykularnymi z władzą ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą, zgodnie z przepisami prawa (por. kan. 391 § 1)²¹.

Obowiązek i prawo korzystania przez biskupa diecezjalnego z należnej mu władzy legislacyjnej

Istotnym wymiarem władzy pasterskiej (oprócz władzy wykonawczej i sądowniczej) jest ustawodawstwo, które stanowi nieodłączną funkcję urzędu biskupiego. Bowiem na mocy swojej władzy „biskupi mają święte prawo i obowiązek wobec Pana stanowienia praw dla tych, którzy zostali powierzeni ich władzy”²². Wykonywanie władzy legislacyjnej przez biskupa diecezjalnego jest zadaniem bardzo doniosłym. Potwierdza to fakt zastrzeżenia ustawowego, iż władzę prawodawczą biskup może wykonywać tylko osobiście i nie może jej delegować (por. kan. 391 § 2, kan. 135 § 2)²³.

²¹ Por. R. Sobański, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 1, ks. 1: *Normy ogólne*, Poznań 2003, s. 221; zob. J. Otaduy, *La relación entre el derecho universal y el particular a proposito de la const. ap. «Pastor bonus»*, „*Ius Canonicum*” 30 (1990) nr 60, s. 477.

²² KK 27.

²³ Odtąd pod pojęciem biskup diecezjalny, będzie się rozumieć zarówno biskupa diecezjalnego, jak i zrównanych z nim w prawie. Także przez pojęcie ordynariusz i ordyna-

Ustawodawstwo jest nieodłączną funkcją urzędu biskupiego. Biskupi diecezjalni korzystają więc z przysługującej im władzy ustawodawczej, jeżeli tego domaga się dobro Ludu Bożego diecezji²⁴. Gdyż cel i sens ustawy kościelnej spoczywa w budowaniu wspólnoty. Uzasadnienie jest oczywiste. Jeśli kościelny porządek prawny nierozłącznie związany jest z życiem Kościoła jako społeczności zorganizowanej, zakłada to istnienie w tymże Kościele władzy ustawodawczej²⁵.

W Kodeksie Prawa Kanonicznego Jana Pawła II (podobnie jak w KPK z 1917 r.), który zawiera tytuł „Ustawy kościelne” i który niejednokrotnie zamieszcza realne definicje legalne, brak jednak definicji ustawy kościelnej. W trakcie prac związanych z odnową KPK pojawiła się próba takiej definicji, którą wkrótce odrzucono z uzasadnieniem, że do ustawodawcy należy stanowić prawo, a nie podawać definicje, a ponadto zgodnie z opinią większości prawników uznano, że „definicje w prawie są niebezpieczne”²⁶. Obowiązujący Kodeks wskazuje tylko, kiedy ustawa powstaje, zaczyna istnieć (co nie znaczy obowiązywać – por. kan. 8). Kan. 7 postanawia „Ustawa powstaje z chwilą jej promulgowania”²⁷. Cytowany przepis ogranicza się tylko do jednego (choć istotnego) stadium powstania ustawy²⁸. M. Wijlens zauważa, iż okres życia ustawy jest szerszy, niż moment

riusz miejsca, gdy chodzi o ustawodawstwo, rozumie się biskupa diecezjalnego, gdyż on jest także ordynariuszem i ordynariuszem miejsca, a zarazem jedynym ustawodawcą w diecezji – por. kan. 134 § 1–2; por. Wijlens, *For you*, dz. cyt., s. 71; por. H. Schmitz, *Gesetzgebungsbefugnis und Gesetzgebungskompetenzen des Diözesanbischofs nach dem CIC von 1983*, „Archiv für katholisches Kirchenrecht” 152 (1983) z. 1, s. 63.

²⁴ Por. D. Hervás, *Una aproximación al concepto jurídico de sacra potestas en la Iglesia*, „Ius Canonicum” 33 (1993) nr 66, s. 492–493; por. Ghirlanda, *Diritto universale*, dz. cyt., s. 14.

²⁵ Heribert Schmitz trafnie zauważa, iż biskup diecezjalny ma w procesie legislacyjnym przede wszystkim zadanie, aby obowiązujący Kodeks w swojej diecezji „przeforsować” (popierać), i w ten sposób wyrabiać wobec KPK konieczny respekt, a przez to zachowywać i chronić jedność Kościoła w zakresie dyscypliny, (por. kan. 392 § 1). Naddo powinien on dbać o to, aby wierni dokładnie przyswoili sobie przepisy KPK, co w konsekwencji ukaże im wewnętrzną kościelną wagę kanonicznej normy prawnej i przyczyni się do zachowania przez wspólnotę prawa. Wymieniony biskup winien poza tym zrewidować istniejące prawo diecezjalne w perspektywie nowego Kodeksu. Wreszcie ma on normami prawa diecezjalnego wypełniać przestrzeń legislacyjną, którą dysponuje na mocy prawa powszechnego – *Gesetzgebungsbefugnis*, dz. cyt., s. 62.

²⁶ Por. R. Sobański, *Nauki podstawowe prawa kanonicznego. Teoria prawa kanonicznego*, t. 1, Warszawa 2001, s. 49–50.

²⁷ Zob. H. Schmitz, *Gesetzgebungsbefugnis*, dz. cyt., s. 64.

²⁸ Oficjalne ogłoszenie (promulgacja) to narodziny ustawy.

promulgacji. Składa się on bowiem z różnych stadiów: ustawa zostaje poczęta, rodzi się, żyje i umiera. Tak zatem prawo jest zaprojektowane, ogłoszone, przyjęte przez wspólnotę, którą kształtuje, jak również zostaje odwołane albo nie jest stosowane więcej. Te cztery momenty życia ustawy pozostają w organicznym związku ze sobą i wszystkie należą do życia prawa²⁹. Biskup jako prawodawca jest szczególnie aktywny w pierwszych dwu fazach procesu powstawania ustawy: w koncepcji i szkicowaniu prawa (inicjatywa ustawodawcza, ustalenie treści, sporządzenie tekstu, podpisanie) i w jego promulgacji. Podczas gdy promulgacja jest tylko formalną procedurą, stosownie do której prawo jest oficjalnie ogłoszone, tak jak zostało zredagowane i w następstwie tego rodzi się (kan. 7), to projektowanie prawa jest bardziej skomplikowanym i delikatnym procesem³⁰.

Biskup jest władny i odpowiedzialny, by dla miejscowego kościoła diecezjalnego uchylać ustawy (por. kan. 391). By wypełnić to zadanie, musi on dokonywać potrójnego osądu. Powinien rozpoznać wartość, która rzeczywiście jest korzystna i odpowiednia, by być przyjęta przez chrześcijańską wspólnotę. Następnie ma obowiązek ustalić, iż realizacja wspomnianej wartości jest dla jego własnej wspólnoty konieczna, albo przynajmniej użyteczna dla jej postępu, wreszcie jest zobowiązany ocenić zdolność jego wspólnoty do przyjęcia owej wartości i wprowadzenia jej w życie. Jeżeli wspólnota jest niezdolna do zrobienia tego, prawo pozostanie bezowocnym³¹.

Jest faktem, że aktualny Kodeks nie przyznaje nikomu – poza podmiotami cieszącymi się władzą legislacyjną – prawa do inicjatywy ustawo-

²⁹ Por. Wijlens, *For you*, dz. cyt., s. 79.

³⁰ Por. tamże.

³¹ Por. tamże, s. 81–82; R. Sobański pisze w tym względzie: „Zadaniem Kościoła jest nie tylko jego komunikatywne przepowiadanie, ale także jego konkretyzacja. Tu właśnie znajduje swój sens i początek prawo stanowione przez pasterzy, którego dyspozycje nie wywodzą się wprost z prawa Bożego, lecz tworzą jego historyczną otoczkę. Nie mogą one być arbitralne, powstają w nasłuchu na słowo Boże, uzasadniają się pastoralnym rozpoznaniem potrzeb ludu Bożego, w szczególności ochroną zarówno tożsamości wspólnoty, jak i praw wiernych. Wprost dotyczą one zachowań we wspólnocie, ale mają na oku odniesienie wiernych do Boga, gdyż relacje społeczne w Kościele są znakiem tego odniesienia, co znaczy, iż wymiaru horyzontalnego nie sposób oddzielić od wertykalnego” – R. Sobański, *Uwagi o prawodawstwie (Archi)diecezji Katowickiej 1983–1993*, „Prawo Kanoniczne” 38 (1995) nr 1–2, s. 142; zob. także tenże, *Prawo w prawie kościelnym*, „Wiadomości Archidiecezjalne” 60 (1992) nr 8, s. 331.

dawczej, co nie przekreśla prawa wszystkich wiernych do przedkładania odnośnych propozycji czy nawet projektów prawa zgodnie z kan. 212 § 4³².

Należy podkreślić, że aby wspólnota mogła przyjąć ustawę winna być ona skuteczna. Bowiem ustawy nie wydaje się, by pozostawała tylko na papierze i cieszyła się swoją mocą wiążącą, lecz aby była skuteczna, czyli przyczyniała się do dobra wspólnoty, była przyjęta i przestrzegana³³.

Stosownie do postanowienia Kodeksu, biskup musi osobiście wykonywać funkcję ustawodawczą. On bowiem jedynie może ogłosić ustawę (por. kan. 7). To jednak nie koniecznie oznacza, że biskup jest jedynym „projektantem” prawa. Jest rzeczą oczywistą, że biskup musi wykonywać swoje funkcje jak członek i przewodnik lokalnego Kościoła. Podejmując proces pociągający za sobą decyzję uchwalenia ustawy, biskup powinien zwrócić się do członków swojej wspólnoty kościelnej. Wijlens zauważa, iż nie powinno być to tylko przejawem zwyczajnej grzeczności, lecz nade wszystko wyrazem szacunku dla godności wszystkich wiernych. Oni przecież uczestniczą w potrójnej funkcji Chrystusa, ponieważ są ochrzczeni. Są zatem wezwani, by wykonywać swoje własne zadania wewnątrz Ciała Chrystusa, każdy stosownie do jego własnej pozycji (por. kan. 208)³⁴.

Biskup ma różne sposoby dialogu z wiernymi w związku z wydawaniem ustaw. Jego możliwości w tej kwestii nie są ograniczone do skorzystania z pomocy rozmaitych instytucji kościelnych. M. Wijlens jako propozycję podaje możliwość upoważnienia przez biskupa socjologów, aby ci zebrali statystyczne informacje np. na temat udziału wiernych w dobroczynnych programach Kościoła. Wspomniani biegli w dziedzinie socjologii mogliby również informować biskupa o zdolności wspólnoty do rozpoznania prawdziwych wartości i przywłaszczenia ich sobie. Biskup mógłby także zaprosić teologów, aby zidentyfikowali wartości, które wzbogaciłyby wspólnotę i pozwoliłyby jej wzrastać w jedność. Wreszcie wymieniony hierarcha mógłby zorganizować komisje studyjne, które by podjęły kwestie ekumeniczne, liturgiczne, doktrynalne itd.³⁵

³² Por. R. Sobański, *Komentarz do Kodeksu*, dz. cyt., s. 56.

³³ Por. H. Schmitz, *Gesetzgebungsbefugnis*, dz. cyt., s. 62.

³⁴ Por. Wijlens, *For you*, dz. cyt., s. 83. Proces kodyfikacji kodeksów łacińskiego i dla Kościołów Wschodnich jest przykładem upoważnienia przez prawodawcę powszechnego wiernych (grupy uczonych) do udziału w powstawaniu tych zbiorów prawa.

³⁵ Por. Wijlens, *For you*, dz. cyt., s. 85.

Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów zawiera w tej kwestii następujący zapis:

„Komunia eklezjalna będzie prowadzić biskupa do ciągłego poszukiwania wspólnego dobra diecezji ze świadomością, że jest ono podporządkowane dobru Kościoła powszechnego, a z kolei dobro diecezji przeważa nad dobrem wspólnot partykularnych. Aby nie przeszkadzać dążeniom do słusznego dobra partykularnego, biskup zatroszczy się o to, by posiadać właściwe rozeznanie w tym, co stanowi o dobru wspólnym Kościoła partykularnego. Chodzi o rozeznanie, które wymaga nieustannego uaktualniania i weryfikowania, poprzez częste przebywanie wśród powierzonego mu Ludu Bożego, poznawanie osób, studia, badania socjologiczno-religijne, wsłuchiwanie się w rady osób roztropnych, stały dialog z wiernymi – to wszystko dlatego, że dziś sytuacje podlegają szybkim przemianom”³⁶.

Oczywiście istnieją kanoniczne instytucje powoływane do wspierania biskupa w jego posłudze. Kuria diecezjalna ma świadczyć biskupowi pomoc w zarządzaniu całą diecezją (por. kan. 469). Mogłaby ona dostarczyć biskupowi ważnych danych o faktycznej sytuacji diecezji. To samo można powiedzieć o radzie kapłańskiej (por. kan. 495, § 1), której zdania biskup powinien wysłuchać w ważniejszych sprawach (por. kan. 500 § 2). Dalej, biskup może zwrócić się do rady duszpasterskiej, ponieważ ona ma za zadanie „badać pod władzą biskupa wszystko, co dotyczy działalności pasterskiej, a także rozważać i przedstawiać praktyczne wnioski” (kan. 511)³⁷. Radę do spraw ekonomicznych mógłby poprosić o informacje o swoim uprawnieniu w kwestii nakładania podatków (zob. kan. 1263)³⁸.

Bardzo ważną instytucją jest synod diecezjalny, czyli zebranie wybranych kapłanów oraz innych wiernych Kościoła partykularnego, którzy

³⁶ Congregatio pro Episcopis, *Direttorio per il ministero pastorale dei vescovi* (22 lutego 2004), Città del Vaticano 2004, tekst polski: Kongregacja do spraw Biskupów, *Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów „Apostolorum Successores”* (22 lutego 2004), Kielce 2005, nr 58 [dalej: AS].

³⁷ Por. R. Sobański, *Komentarz do Kodeksu*, dz. cyt., s. 56.

³⁸ „Kryteria obowiązujące w pełnieniu funkcji ustawodawczej. W pełnieniu władzy ustawodawczej biskup diecezjalny będzie brał pod uwagę niektóre podstawowe zasady: (...) Charakter personalny: władza ustawodawcza w obrębie diecezji należy wyłącznie do biskupa diecezjalnego. Tak poważna odpowiedzialność nie sprzeciwia się, a raczej domaga się tego, by biskup przed wydaniem ogólnych przepisów i zarządzeń dla diecezji wysłuchał rady i poszukał współpracy z instytucjami i radami diecezjalnymi” – AS, nr 67.

dla dobra całej wspólnoty diecezjalnej świadczą pomoc biskupowi diecezjalnemu, zgodnie z postanowieniami kanonów (por. kan. 460). Synod nie posiada władzy ustawodawczej (por. kan. 466), ale kiedy biskup wyraża zrozumienie dla jego legislacyjnego zadania jako służby jego wspólnoty, wtedy to zgromadzenie mogłoby być znakomitą pomocą w wykonywaniu przez niego funkcji ustawodawczej³⁹.

Jeszcze jeden szczegół zasługuje na uwagę, mianowicie ten, że biskup ponosi odpowiedzialność nie tylko za swój własny partykularny Kościół, ale również za uniwersalny. To oznacza, że biskup jako prawodawca ilekroć decyduje się stworzyć nową ustawę, musi mieć na uwadze komunie miejscowego Kościoła z Kościołem uniwersalnym. Bowiem żaden Kościół lokalny nie żyje w izolacji, lecz we wspólnocie Kościoła powszechnego, który istnieje w Kościołach partykularnych i z kolei z nich się składa (por. KK nr 23). Stąd biskup nigdy nie powinien promulgować ustawy, która byłaby szkodliwa dla jedności Kościoła nawet, jeżeli wydaje mu się, że będzie ona dobrze służyć potrzebom miejscowego Kościoła (por. kan. 135 § 2, 392 § 1)⁴⁰. Wijlens słusznie zauważa, gdy pisze, iż biskup powinien pilnować tego, aby istniała ustawodawcza harmonia z sąsiednimi diecezjami. Również pewna jednolitość w prawach i obowiązkach wiernych w granicach prowincji kościelnej jest z pewnością korzystna. Biskup musi więc zachować pewną równowagę pomiędzy dwiema potrzebami: budowania

³⁹ „Kryteria obowiązujące w pełnieniu funkcji ustawodawczej. W pełnieniu władzy ustawodawczej biskup diecezjalny będzie brał pod uwagę niektóre podstawowe zasady: (...) Charakter personalny: władza ustawodawcza w obrębie diecezji należy wyłącznie do biskupa diecezjalnego. Tak poważna odpowiedzialność nie sprzeciwia się, a raczej domaga się tego, by biskup przed wydaniem ogólnych przepisów i zarządzeń dla diecezji wysłuchał rady i poszukał współpracy z instytucjami i radami diecezjalnymi. Synod diecezjalny jest tu narzędziem wyjątkowo przydatnym, by udzielać biskupowi pomocy w stanowieniu przepisów kanonicznych Kościoła diecezjalnego” – AS nr 67; por. M. Sitarz, *Komentarz do kan. 466*, [w:] *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 2, ks. II(1): *Lud Boży*, red. J. Krukowski, Poznań 2005, s. 342.

⁴⁰ Dlatego prawo powszechne wyłącza spod jego kompetencji te zakresy, których regulacja ze względu na jedność Kościoła została zastrzeżona najwyższej lub innej władzy kościelnej lub też uwarunkowana obowiązkiem wysłuchania osób trzecich (obowiązek takiego wysłuchania, nieodzowny do ważności aktu [kan. 127 § 1] zachodzi przy aktach prawnych określonych w kan. 461 § 1; 494 § 1 i 2; 515 § 2; 531; 536 § 1; 1215 § 2; 1222 § 2; 1263, a także 500 § 2 i 1277; por. R. Sobański, *Uwagi o prawodawstwie*, dz. cyt., s. 141).

wspólnoty w granicach Kościoła powszechnego i należytą autonomii miejscowego Kościoła. Skutkiem tego będzie zdrowa jedność w różnorodności⁴¹.

Poprzez aktywność ustawodawczą biskup diecezjalny realizuje w diecezji dobro wspólne, bez którego życie wspólnoty kościelnej nie miałoby większego sensu. Ponadto stoi na straży porządku w Kościele jako społeczności zorganizowanej, strzeże też tożsamości Kościoła, zarówno powszechnego, jak i partykularnego.

Ustawa kościelna jest także swoistym przekazem wiary i wezwaniem do życia godnego i świętego. Reguluje poza tym życie we wspólnocie wierzących, aby wszyscy mogli jak najowocniej korzystać z posiadanych przez Kościół dóbr duchowych, a tym samym doskonalić się i osiągnąć osobisty cel zgodnie z powołaniem⁴².

Skoro więc ustawie kościelnej przypisuje się tak wielkie zadania, to łatwo skonstatować, że biskup diecezjalny winien korzystać z należytą mu *potestas legislativa*, aczkolwiek w konkretnym przypadku wydanie ustawy diecezjalnej jest uzależnione od rzeczywistej potrzeby⁴³. Ustawodawca wydaje ustawę nie dlatego, że ma władzę ustawodawczą, lecz celem zarządzenia rzeczywistym potrzebom danej społeczności, potrzebom rozumianym obiektywnie⁴⁴.

Nietrudno zauważyć, że biskupi diecezjalni wydają ustawy nie tylko z własnej inicjatywy, lecz także ze względu na obowiązek ustawowy. Obecny *Kodeks* z naciskiem postanawia: „Obowiązkiem biskupa diecezjal-

⁴¹ Por. Wijlens, *For you*, dz. cyt., s. 87.

⁴² Por. T. Pawluk, *Uwagi na temat ustawodawstwa diecezjalnego*, „Prawo Kanoniczne” 34 (1991) nr 1–2, s. 35.

⁴³ Należy jednak stwierdzić, że wykonywanie władzy ustawodawczej przez biskupa winno być traktowane przede wszystkim jako służba Ludowi Bożemu. Podejście do władzy legislacyjnej jako służby ma doniosłe konsekwencje, gdyż pojęcie „służba” pokazuje lepiej niż termin „władza” prawdę, że biskup jest włączony w zasadnicze relacje z ludźmi, którymi powinien rządzić. Jak zaznaczył Jan Paweł II promulgując *Kodeks* z 1983 r. „fundamentalna racja *nowości* (...) znajduje się w Soborze Watykańskim II (...) i także stanowi rację *nowości* w nowym *Kodeksie*. Z elementów zaś, które wyrażają prawdziwą i własną naturę Kościoła, zwłaszcza te powinny być uwzględnione: (...) władza hierarchiczna jako służba” – tenże, *Konstytucja apostołska „Sacrae disciplinae leges”*, [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu*, Poznań 1984, s. 13; por. Wijlens, *For you*, dz. cyt., s. 70: „Służba władzy hierarchicznej winna być skierowana ku tworzeniu klimatu, w którym dokonuje się zbawienie ludzi, i w którym rozmaite dary Ducha Świętego mogą być doświadczane. Ustawodawcza działalność biskupa jest udziałem w tej służbie”.

⁴⁴ Por. Wijlens, *For you*, dz. cyt., s. 33; por. R. Sobański, *Uwagi o prawodawstwie (Archi)diecezji Katowickiej 1983–1993*, „Prawo Kanoniczne” 38 (1995) nr 1–2, s. 142.

nego jest rządzić powierzonym mu Kościołem partykularnym; z władzą ustawodawczą (...) zgodnie z przepisami prawa” (kan. 391 § 1, por. kan. 135 § 1–2), a także „władzę ustawodawczą wykonuje sam biskup” (kan. 391 § 2). O obowiązku aktywności prawodawczej biskupa diecezjalnego świadczy również fakt, że prawo kodeksowe w wielu miejscach odsyła do ustaw diecezjalnych. Jeżeli więc takich ustaw nie ma, albo istniejące są nieprzydatne ze względu zmianę okoliczności, biskup winien je wydać⁴⁵.

Sposoby wykonywania przez biskupa diecezjalnego funkcji ustawodawczej

Funkcje władzy ustawodawczej biskup diecezjalny, jako przełożony Kościoła partykularnego może wykonywać na synodzie diecezjalnym lub poza synodem.

Uroczystym sposobem sprawowania władzy prawodawczej przez biskupa jest synod diecezjalny. Obecnie obowiązujący Kodeks przypomina, że „jedynym ustawodawcą na synodzie diecezjalnym jest biskup diecezjalny, inni członkowie Synodu posiadają tylko głos doradczy. On sam podpisuje deklaracje i dekrety synodalne, które jedynie jego autorytetem mogą być promulgowane” (kan. 466). Tak więc władzę legislacyjną na synodzie wykonuje biskup osobiście, nie może go nikt zastąpić.

Znamienne jest to, że autorzy instrukcji *De Synodis diocesanis agendis* przypominają, iż deklaracje i dekrety synodalne mają być podpisane jedynie przez biskupa diecezjalnego oraz mają być tak sformułowane, aby z nich wynikało, że biskup diecezjalny jest ich autorem Dlatego też Instrukcja zabrania publikować jako synodalnych, tekstów nie podpisanych przez biskupa⁴⁶.

Należy dodać, że chociaż członkowie zgromadzenia synodalnego głosują, to jednak ich głosy mają charakter tylko doradczy (zob. kan. 466). Uczestnicy synodu bowiem nie mogą ograniczyć władzy rządzenia bisku-

⁴⁵ Por. Ghirlanda, *Diritto universale*, dz. cyt., s. 19; należy zauważyć, że biskup diecezjalny może wydawać ustawy diecezjalne, znosić je, zmieniać, autentycznie wyjaśniać i od nich dyspensować. Od powszechnych ustaw kościelnych może dyspensować tylko wtedy, gdy domaga się tego dobro duchowe wiernych, a dyspensa nie dotyczy ustaw procesowych lub karnych i nie została specjalnie zastrzeżona Stolicy Apostolskiej lub innej władzy – kan. 87 § 1; por. Fąka, *Zarządzanie diecezją*, dz. cyt., s. 286.

⁴⁶ Por. Congregatio pro Episcopis, Congregatio pro Gentium Evangelizatione, *Instructio „De Synodis diocesanis agendis”* (19 marti 1997), AAS 89 (1997), V, 3, s. 720.

pa diecezjalnego, która pochodzi z prawa Bożego, natomiast synod jest instytucją prawa kościelnego⁴⁷.

Mirosław Sitarz pisze: „Dlatego jedynym ustawodawcą na synodzie jest biskup diecezjalny, a inni członkowie posiadają tylko głos doradczy. Głos doradczy to życzliwa i kompetentna rada, poprzedzona dokładną i wszechstronną oceną sytuacji (kan. 127 § 3), która ma duży wpływ na ostateczny kształt postanowień synodalnych. Jeśli zachodzi potrzeba przeprowadzenia głosowania nad propozycjami czy sentencjami, jego wynik (zwłaszcza jednomyślny) stanowi bardzo ważną wskazówkę dla ustawodawcy. Mimo że głosowanie nie jest wiążące dla biskupa, nie powinien on bez poważnej przyczyny odstępować od kolegalnej decyzji uczestników synodu”⁴⁸.

Władzę legislacyjną biskup diecezjalny może wykonywać także poza synodem. Ustawodawstwo synodalne, ze względu na swój nadzwyczajny charakter i nieczęsto zwoływane synody diecezjalne, nie zawsze zaradza wszystkim potrzebom ustawodawczym diecezji. Jeśli do tego dodamy, iż dzisiejsze synody diecezjalne, jeśli się odbywają, posiadają często zbyt mało norm prawnych, to pozasynodalne ustawodawstwo biskupie wydaje się konieczne⁴⁹.

Warto przypomnieć, że biskup diecezjalny zarówno na synodzie diecezjalnym, jak i poza nim może wydawać ustawy, dekrety ogólne, będące ustawą w ścisłym znaczeniu (por. kan. 29) oraz nadawać czy zatwierdzać statuty (por. kan. 94 § 1, 3)⁵⁰. Biskup jako ustawodawca diecezjalny winien chronić także zwyczaje prawne istniejące w diecezji. Zwyczaje prawne, podobnie jak i ustawy, integrują społeczność oraz uwydatniają jej tożsamość. Szczególną opieką należy otoczyć zwyczaje zgodne z prawem i powstałe obok prawa, a także stuletnie i niepamiętne (por. kan. 5 § 1–2)⁵¹.

⁴⁷ Należy przypomnieć, iż Kongregacja ds. Biskupów i Kongregacja ds. Ewangelizacji Narodów publikując instrukcję na temat odbywania synodów diecezjalnych *De synodis dioecesis agendis*, dołączyła do tego dokumentu dodatek *Additamentum ad instructionem De synodis dioecesis agendis*, który ukazuje w oparciu o KPK z 1983 r. ważniejsze obszary legislacyjne biskupa diecezjalnego dotyczące wykonywania *munus docendi, sanctificandi i pascendi*.

⁴⁸ Komentarz do kan. 466, [w:] *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 2, ks. II (1): *Lud Boży*, red. J. Krukowski, Poznań 2005, s. 342.

⁴⁹ Por. T. Pawluk, *Uwagi na temat ustawodawstwa*, dz. cyt., s. 33.

⁵⁰ Zob. Adamowicz, *Władza biskupa diecezjalnego*, dz. cyt., s. 129–132.

⁵¹ Por. T. Pawluk, *Uwagi na temat ustawodawstwa*, dz. cyt., s. 35–36.

Zakończenie

Podsumowując trzeba stwierdzić, że biskupi diecezjalni jako jedyni legislatorzy w diecezji, mając szeroki zakres władzy ustawodawczej, posiadają konsekwentnie również obowiązek wydawania ustaw (por. kan. 391 § 1). Winni jednak pamiętać szczególnie o tym, że *munus* biskupa nie jest przede wszystkim wykonywaniem władzy, ale bardziej służbą dla i we wspólnocie wiernych swojego Kościoła. Bowiem dla wiernych on jest biskupem, z nimi jest on chrześcijaninem. Ustawodawcza misja biskupa jest organicznie połączona z innymi zadaniami, które jest on obowiązany wykonywać, spełniając swoją misję. Warto pamiętać, że biskupie zadania nie tylko są jego prawem, którym cieszy się na mocy święceń, ale jest to także obowiązek w odniesieniu do wiernych.

Der Diözesanbischof als Gesetzgeber

Zusammenfassung

Der vorliegende Artikel zeigt den Diözesanbischof als einen einzigen Gesetzgeber in der Diözese, der für Legislative im Dienst der Gläubigen zuständig ist. Zuerst wurde der Bischof als Haupt der Teilkirche dargestellt, dann wurden seine Pflicht und sein Recht, von ihm zustehender Gesetzgebung zu profitieren, dargestellt. Schließlich hat man die Art und Weise gezeigt, auf welche der Diözesanbischof die gesetzgebende Funktion ausübt.